

Рецензії

ІСТОРІЯ, ПИСЬМЕННИК І КРИТИК

Романов С. М. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років: Монографія. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ Волинського національного університету імені Лесі Українки, 2009. – 267 с.

Монографія С. Романова – перше авторське по-науковому ґрунтовне дослідження того періоду діяльності прозаїка, поета, драматурга, перекладача, критика й публіциста Ю. Косача, що охоплює другу половину 1920-х і 1930-і роки. Літературний досвід Ю. Косача формувався в епіцентрі світової культури, він мав можливість працювати з матеріалами архівів і бібліотек Праги, Парижа, Берліна; тому вивчення його історичної прози актуальне для вітчизняної мистецької, історичної, філософської, політичної думки. Для С. Романова у прочитанні творів Ю. Косача об'єктом особливої уваги стала пам'ять і пов'язаний із нею процес творчості, а стрижневими словами – українське обличчя, самореалізація людини в історії, історичний белетрист, об'єктивна оцінка, перевідкриття. У річище сучасного літературознавства, зокрема студій історичної прози, репрезентованих значущими працями Є. Барана, В. Агеєвої, С. Андрусів, О. Забужко, М. Ільницького, І. Дзюби, С. Романов привносить свої роздуми, концепції, уважне і вдумливе прочитання творів.

Літературознавець розглядає Косачеву історичну прозу 1930-х років невіддільно від творчої біографії письменника, яка по-сартрівськи була сповнена різноманітними історіями, випадками, подіями – чим завгодно, крім пригод. З огляду на це параграф “Становлення письменника. Ідейно-творчі шукання”

особливо місткий. Приділяючи увагу вивченню взаємодії та взаємовпливу історичного часу і часу біографічного, С. Романов багатогранно висвітлює участь вихідця з родини Косачів-

Драгоманових у становленні національної культури, збереженні буттєвої сили, виборі життєвих домінант. Дослідник уловлює емоційно-мислительну атмосферу доби Ю. Косача. Науковець уточнює дати, ілюструє особисті погляди тезами письменника, застосовує такі підходи, крізь призму яких доцільно аналізувати історичну прозу, і завершує докладний розгляд життєпису Ю. Косача 1939 роком.

Параграф “Концепція історичної прози Ю. Косача у українському критичному дискурсі доби міжвоєнної” важливий і для істориків, бо “творчі способи відтворення доби” своєрідно виражають конкретний час, конкретну людину, конкретне суспільство на історичній канві. Показово, що положення Ю. Косача про спорідненість роботи письменника з роботою вченого літературознавець бачить як автентичність, необхідну кожному читачеві історичної лектури.

СЕРГІЙ РОМАНОВ

ЮРІЙ КОСАЧ
МІЖ МИНУЛИМ І СУЧАСНИМ.
ІСТОРИЧНА ПРОЗА
ПИСЬМЕННИКА 1930-х РОКІВ

Вагоме значення в монографії має дослідження історичної прози Ю. Косача на рівні універсальних, магістральних тем усієї історичної прози в літературному процесі Західної України та еміграції 1920–1930-х років. Літературознавець умовно виокремлює в Косачевому доробку “європейський цикл” (оповідання “Вечір у Розумовського”, “Молодість Савича”, “Учта Климентія” (збірка “Чарівна Україна”, 1937); “Вітряк” (збірка “Клубок Аріадни”, 1937); романи “Затяг під Дюнкерк” (1936), “Лосенко, вольний митець” (1939), а також оповідання “Місія Симоновського” (1942) та “Уривок Симфонії” (1943)), убачаючи в ньому новий національний стиль української літератури. Завдяки використанню методів компаративістики дослідникові вдається означити творчі риси письменника:

- змалювання цікавих маловідомих актуальних для читацької аудиторії фактів, подій чи персоналій, а також переломних, драматичних моментів історії;
- історизм у змістовій структурі творів, простота фабули;
- розкриття закономірностей руху історичного процесу;
- зв'язок між добою автора та художньо відтвореним періодом минулого.

Під культурологічним кутом зору і в контексті вагомих праць М. Шлемкевича С. Романов здійснює аналіз персонажів Ю. Косача й виявляє особливості Косачевого характеротворення: “Беручи за основу художнього образу деякі документально підтверджені факти із життєпису маловідомого історичного діяча, прозаїк саме за допомогою домислу (а інколи й вимислу) подавав власну, нерідко контроверсійну інтерпретацію його особистості” (189). У монографії описано такі психологічні типи українців, як “старосвітський поміщик”, “гоголівська людина”, “сковородянська людина”, “шевченківська людина”. Подорожуючи крізь минуле з маловідомими героями чи вигаданими персонажами (як, приміром, офіцером царської армії Никифором Бутенком) творів Ю. Косача, науковець спостерігає за віковичними українськими рисами, потребами, переконаннями, світорозумінням, нагромадженням

досвіду життєвого вибору, пошуками себе.

Як вдумливий і критичний літературознавець, С. Романов не відкидає питання жанрової та сюжетно-композиційної організації творів Ю. Косача. Як Н. Копистянська на прикладах із чеської літератури, так С. Романов на матеріалі оповідань і повістей Ю. Косача на теми з минулого переконує, що вивчення історії літератури, знайомство з кожною епохою й тим, що нового вона привносить у літературний процес, неодмінно починається з генологічних категорій. Автор нової книжки спостерігає за формуванням жанрових ознак історичних текстів Ю. Косача, звертаючись до дефініцій самого письменника. Значну увагу приділено сюжету, який становить собою найоригінальніший і, по суті, конститутивний складник композиції Косачевих творів.

С. Романов дійшов висновку, що історична проза Ю. Косача творилася згідно з авторовими настановами неупередженого висвітлення процесів, подій, постатей минулого. Письменник різнобічно зобразив лише одну верству давньоукраїнського соціуму – національну еліту, той прошарок людей, який демонструє певний баланс притаманних культурі обмежень і дозволів. Дослідник аргументовано доводить, що основний здобуток митця – майстерне та всебічне (чи не в кожному творі) розкриття ідеї обраної епохи минулого.

С. Романов уміє бачити художні твори в їх цілості, у взаємозалежності художніх моделей творчості та історичних моделей. Автор нової книжки запрошує до роздумів, не претендуючи на нову нормативність, формулювання теорій, а значуще і слушно викладає динаміку творчої особистості Ю. Косача. Хорошою рисою наукового дослідження стала термінологічна чіткість. Примітки та коментарі увиразнюють сумлінне й відповідальне ставлення автора до своєї праці. Життєве кредо Косача-публіциста: “Український патріотизм це не лише любов до ґрунту, до підсоння, мови чи інших ознак племінності, а це передусім служба нації, це передусім суспільна

правда, що є творчою, промінною й організовуючою”, – стало провідним у наукових пошуках та знахідках сучасного літературознавця. Звичайно, праця не позбавлена окремих недоліків, однак достовірність документально-історичних матеріалів, слушність зауваг, раціональність і об’єктивність підносять її до рівня академічності. Головним відправним пунктом значущості історичних творів Ю. Косача й наукового дослідження С. Романова виступає прагнення та відвага знати правду історії, яку не можна змінити, але можна передати вікам. Чи не розуміння минувшини дозволяє пізнати себе в історії?

Отримано 18.01.2010 р.

Таким чином, книжка С. Романова “Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930-х років” хоч не повно, але не поверхово окреслює біографію Ю. Косача, написана вправно, з літературознавчим зацікавленням історичними мистецькими текстами та історією взагалі. Так мало пізнана історія, малодосліджена тема в літературному процесі, “голос з далека” письменника Ю. Косача завдяки філологічній ерудиції С. Романова стають надбанням літературознавців, викладачів, учителів-словесників, а історія української літератури з історії забутих імен перетворюється на знаний світ художніх вимірів культури.

*Майя Хмелюк
м. Луцьк*

ПРАГНУТИ МИСЛИТИ...

Садыкова Л.В. Русское эссе XX века:

Художественное своеобразие. – Донецк: Норд-Пресс, 2009. – 404 с.

Дослідження формування та розвитку жанрів у різних національних літературах завжди було актуальним науковим завданням. Однак частіше вчені звертаються до провідних жанрів – роману, новели, драми, поеми. Вивчення жанрів “проміжних” – на перехресті власне художньої та нехудожньої сфер, на перетині різних мов культури (автобіографій, мемуарів, есеїв, нарисів, щоденників, епістолярю) – відбувалося не так послідовно й системно. Але, мабуть, саме зараз дослідження цього масиву текстів набуває особливої актуальності, зумовленої перехідним станом літератури і культури в цілому, ситуацією, коли “периферія” (за Ю. Лотманом) зміщується в центр жанрової системи, і “проміжні” жанри відбивають саморефлексію змін та необмежений художній експеримент, пошук мистецтвом слова шляхів оновлення. У цьому плані своєчасне дослідження Л. Садикової заглиблює суто літературознавчу проблематику в контекст наріжних

процесів динаміки сучасної культури.

Новаторство рецензованої монографії зумовлено вже самим вибором есею як об’єкта дослідження, адже до цього часу “проміжні” жанри в російській літературі вивчалися переважно на базі мемуаристики та автобіографії (класичні в межах цього напрямку праці Л. Гінзбург, А. Тартаковського, Є. Єлізаветіної, О. Ніколіної та ін.). Російський есей досі залишається “невідкритою землею”. Очевидне його доволі пізні виникнення під впливом західноєвропейської традиції, але самі етапи розвитку досліджені вкрай слабо, що й спровокувало обговорення в критиці питання про органічність цієї форми в російській літературі. Авторка монографії, власне, і ставить перед собою завдання описати динаміку жанру, набуття ним певної своєрідності в контексті традицій саме російської літератури, укласти типологію його актуалізованих форм. У такому системному плані вивчення російської есеїстики досі не проводилося,